

Б. А. Яськів

аспірант
Класичного приватного університету**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ**

У статті автор досліджує регулюючу функцію фінансово-правових норм у сфері грошового обігу та виділяє такі напрями фінансово-правового регулювання грошового обігу: встановлення основ грошової системи шляхом визначення грошової одиниці, її частин, видів державних грошових знаків, масштабу цін; організація емісії грошових знаків, порядку виробництва, зберігання, транспортування, обміну та знищення грошових знаків; організація готівково-грошового обігу, у тому числі встановлення порядку здійснення касових операцій з готівкою, а також інкасації грошових знаків; організація безготівкових розрахунків; валютне регулювання.

Ключові слова: Національний банк України, державне регулювання, грошовий обіг, грошові кошти, фінансово-правове регулювання, грошово-кредитне регулювання, грошово-кредитна політика, грошова система.

Постановка проблеми. Дослідження у сфері фінансово-правового регулювання грошового обігу припускають не лише знайомство із системою органів регулювання відповідної сфери економічного життя держави, але й аналіз і систематизацію усього правового поля такого регулювання. Це означає, що, перш ніж говорити про методи, які використовуються державою для управління певною групою відносин, необхідно зупинитися на тих напрямках, за якими і здійснюється нормативно-правова робота суб'єктів управління в цій сфері.

Мета статті – розробити пропозиції щодо розвитку фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасний період питання грошового обігу досліджують Є.О. Алісов, Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, А.О. Монаєнко, О.П. Орлюк, Н.Ю. Пришва, Т.А. Латковська та інші.

Виклад основного матеріалу. Компонент грошової системи, а саме державне регулювання грошового обігу за необхідності, включає набір напрямів, наявних у кожній державі. Таким чином, на нашу думку, регулююча функція чинних на сьогодні фінансово-правових норм спрямована на такі сфери грошового обігу, як:

– встановлення основ грошової системи шляхом визначення грошової одиниці, її частин, видів державних грошових знаків, масштабу цін;

– організація емісії грошових знаків, порядку виробництва, зберігання, транспортування, обміну та знищення грошових знаків;

– організація готівково-грошового обігу, у тому числі встановлення порядку здійснення касових операцій із готівкою, а також інкасації грошових знаків;

– організація безготівкових розрахунків;

– валютне регулювання.

Перша необхідна умова існування грошової системи сучасної держави, у тому числі й в Україні, – це державне встановлення основ грошової системи країни, тобто визначення єдиного законного засобу платежу – грошової одиниці країни. /В Україні основи грошової системи встановлюються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV. Отже, вказаний Закон передбачає такі параметри грошової одиниці України: офіційною грошовою одиницею (валютою) України є гривня (ст. 32); гривня складається зі ста копійок (ст. 32); випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу

платежу забороняються; офіційне співвідношення між гривнею та золотом або іншими дорогоцінними металами не встановлюється; банкноти та монети Національного банку України обов'язкові до прийому за номінальною вартістю під час здійснення усіх видів платежів та інших грошових операцій; банкноти та монети Національного банку України є єдиним законним засобом готівкового платежу на території України.

Загалом основа грошової системи виглядає досить визначеною та стійкою. В Україні діє один вид грошових знаків, а саме банкноти, що випускаються Національним банком України. Крім того, у країні заборонено випускати які-небудь грошові сурогати й розраховуватися ними в готівковій формі. Також можна сказати, що в нашій країні фактично відсутній такий параметр грошової одиниці, як масштаб цін, який припускає вираження вартості в грошових одиницях, що базується на фіксованій державою ваговій кількості дорогоцінного металу в грошовій одиниці. Оскільки чинним законодавством України не передбачено співвідношення гривні з дорогоцінними металами (у тому числі золотом), то в нашій країні встановити офіційний масштаб цін не представляється можливим, на нашу думку. Фактично встановлення масштабу цін відбувається за допомогою встановлення валютного курсу гривні, тобто визначення «ціни» гривні, вираженої в іншій валюті, яка є за економічними параметрами стабільнішою. Так, в Україні Національний банк України щодня встановлює курс гривні відносно долара США, євро та інших іноземних валют. Виходячи із цього, можна визначити реальний масштаб цін.

Такий напрям фінансово-правового регулювання грошового обігу – це встановлення порядку емісії грошових знаків і усього, що пов'язано з безпосереднім існуванням грошових знаків як таких, тобто паперових банківських банкнот і металевих монет. Емісійна система є встановленим чинним законодавством України порядком емісії та обігу грошей.

У цій сфері нормативно-правова база фінансового права дещо ширша та включає, окрім положень Закону про Національний банк України, ще й норми деяких підзаконних нормативно-правових актів,

а конкретніше – підзаконних актів Національного банку України, ухвалених ним у рамках своєї компетенції. До останніх належать, зокрема, «Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період», затверджене постановою Правління Національного банку України від 3 березня 2015 року № 157, постанова Правління Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» від 5 листопада 2014 року № 705.

Ст. 34 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV визначає, що виключне право введення в обіг (емісія) гривні та розмінної монети, організація їх обігу та вилучення з обігу належить Національному банку. Готівка знаходиться в обігу у вигляді грошових знаків – банкнот (паперових) і монет (металевих). Загальна сума введених в обіг банкнот і монет зазначається в рахунках Національного банку як його пасив. Банкноти й монети є безумовними зобов'язаннями Національного банку та забезпечуються всіма його активами.

Під емісією розуміється випуск грошових знаків в обіг. Оскільки метою державного регулювання грошового обігу є підтримка правильного співвідношення між доходами населення в грошовій формі та вартістю товарів і послуг, пропонованих на внутрішньому ринку, емісія за нормальних обставин повинна здійснюватися з таким розрахунком, щоб надходження готівкових грошових знаків в каси територіальних управлінь Національного банку України відповідали сумам фактичних виплат готівки споживачам. Відповідно до цього в територіальних управліннях Національного банку України, розрахункових центрах передбачено створення резервних фондів банкнотів і монет.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV Правління Національного банку приймає рішення щодо функціонування платіжних систем та організації розрахунків; про емісію валюти України та вилучення з обігу банкнот і монет, а також затверджує номінали та зразки нових грошових знаків.

У процесі емісії грошових знаків після безпосереднього виготовлення та пакування банкноти й монети доставляються в Центральне сховище Національного банку України, звідки згодом розподіляються по територіальних сховищах Національного банку України.

Прогнозування необхідної грошової маси здійснюється на підставі планів, що складаються щорічно установами комерційних банків, у яких відкривають свої рахунки та розміщують свої грошові кошти юридичні й фізичні особи; календарів видач готівки на заробітну плату, виплати соціального характеру та стипендії відповідно до відомостей підприємств про розміри й терміни відповідних виплат. Ці календарі направляються установами комерційних банків до територіальних управлінь Національного банку України. Цій же меті служить формування установами комерційних банків прогнозів касових оборотів на квартал, які узагальнюються розрахунково-касовими центрами й також передаються територіальним установам Національного банку України.

Крім того, для визначення очікуваних змін готівково-грошової маси в обороті та потреби підприємств у грошовій готівці територіальні управління Національного банку України складають прогнози касових оборотів за джерелами надходжень готівки в каси установ банків і напрямами їх видач на майбутній квартал із розбиттям по місяцях на основі оцінки перспектив соціально-економічного розвитку регіону, звітних даних про касові обороти за попередні періоди, а також отриманих від розрахунково-касових центрів або фінансової установи повідомлень про прогнозований обіг готівковий грошей і емісійний результат. Прогнозовані на майбутній квартал обороти в цілому по регіону після приходу готівки в каси установ банків та їх видачі, емісійного результату повідомляються територіальними установами Національного банку України Національному банку України до початку прогнозованого кварталу.

Додатково до цього територіальні управління Національного банку України й установи комерційних банків здійснюють збір звітних даних про касові обороти відповідно до «Правил організації статис-

тичної звітності, що подається до Національного банку України», затверджених постановою Правління Національного банку України від 1 березня 2016 року № 129; «Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні», затвердженої постановою Правління Національного банку України від 1 червня 2011 року № 174; «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637; «Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затвердженої постановою Правління Національного банку України від 24 жовтня 2011 року № 373.

Основними актами, що визначають організацію касової роботи в установах комерційних банків, порядок здійснення касових операцій; порядок регулювання оборотних кас, організацію зберігання грошей та інших коштовностей, а також порядок перевезення цінностей, є «Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні», затверджена постановою Правління Національного банку України від 1 червня 2011 року № 174 та «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затверджене постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637. Саме положення цих документів становлять детальну регламентацію складної діяльності, пов'язаної з формуванням грошових фондів у державі.

Внаслідок того, що Національний банк України, незважаючи на специфіку свого статусу, є передусім банківською установою, ці акти мають форму інструкції для внутрішнього користування та містять положення, що приписують службовим особам комерційного банку здійснювати певні дії в процесі обслуговування клієнтів комерційних банків, яким відкриті кореспондентські, розрахункові та інші рахунки, а по суті – клієнтів усієї банківської системи країни. Так, наприклад, відповідно до п. 3.1 «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 15 грудня

2004 року № 637, касові операції оформляються касовими ордерами, видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із застосуванням електронних платіжних засобів, іншими касовими документами, які згідно із законодавством України підтверджували б факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) готівкових коштів.

Під час розгляду теоретичної основи цього документу можуть виникнути обґрунтовані сумніви в приналежності його до джерел фінансового права. Проте в цьому разі ми маємо справу з нормами фінансового права в тій мірі, у якій положення нормативно-правового акту Національного банку України визначають порядок створення фондів грошових коштів у державі, а конкретніше основи усіх фондів – готівки. Власне, традиційно емісія належить до напрямів регулювання грошового ринку нормами фінансового права.

Усі юридичні особи зобов'язані зберігати свої грошові кошти на рахунках у фінансових установах. Усі фінансові установи зобов'язані щодня здавати готівку до територіальних управлінь Національного банку України. Уся готівка, прийнята впродовж операційного дня розрахунково-касовими центрами НБУ, має бути оприбуткована в оборотну касу розрахункового центру та проведена по відповідних рахунках клієнтів того ж дня. У розрахункових центрах організовуються оборотні каси та з дозволу Національного банку України створюються резервні фонди банкнотів і монети. Обов'язки зі зберігання грошей і цінностей в резервних фондах і в оборотній касі покладаються на посадових осіб розрахункових центрів, які є відповідальними за їх збереження.

При цьому основними завданнями установ Національного банку України у справі організації грошового обігу та касового обслуговування клієнтів є:

- безумовне збереження цінностей в резервних фондах і оборотній касі;
- своєчасне та повне зарахування на відповідні рахунки клієнтів готівки, що надійшла в каси розрахункових центрів;
- своєчасне задоволення законних вимог клієнтів щодо отримання готівки;

- організація найбільш раціонального обігу готівкових грошей і скорочення витрат на його здійснення;

- контроль за відповідністю купюрного складу банкнотів і монет в обігу потребам готівково-грошового обороту;

- контроль за якістю грошової маси, що є в обігу (сортування; експертиза платоспроможності банкнотів і монети, що надходять в каси);

- приймання й обмін грошових знаків, що мають явний брак.

Для організації касової роботи та здійснення контролю за правильністю її постановки в підпорядкованих розрахункових центрах у складі територіального управління Національного банку України створюється управління (відділ) емісійно-касових операцій.

В управлінні емісійно-касових операцій створюються підрозділи, що виконують завдання за такими напрямками, як організація касової роботи, облік емісійних операцій, аналіз і забезпечення платіжного обігу грошовою готівкою, організація охорони цінностей і технічної закріпленості касових вузлів, організація експертизи грошових знаків, а також механізація касових операцій.

Для виконання функцій із касового обслуговування клієнтів і оброблення грошової готівки в структурі кожного розрахункового центру створюється відділ касових операцій. Встановлюються спеціальні правила набору персоналу до відділу касових операцій, правила технічного оснащення кас, а також надання відповідальним особам спеціальних засобів, що забезпечують надійність їхньої роботи.

Встановлено, що касири прибуткової, розмінної кас і каси перерахунку зобов'язані здійснювати контроль за платоспроможністю банкнотів і монети під час їх паркушевого та поштучного перерахунку. Контроль за платоспроможністю грошових знаків здійснюється відповідно до ознак платоспроможності банкнотів і монет Національного банку України. Виявлені під час перерахунку грошової готівки грошові знаки, що викликають сумнів у їхній платоспроможності, спрямовуються на експертизу. Старі банкноти, дефектні монети, а також грошові знаки, що мають виробни-

чий брак, відсортовуються і в обіг не випускаються. Вони прямують для списання та знищення в територіальні сховища Національного банку України.

Тут відзначимо, що останні твердження засновані на нормі статті 33 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV, у якій вказано, що Національний банк України у сфері організації готівкового грошового обігу має повноваження встановлювати порядок заміни пошкоджених банкнот і монет.

Порядок формування й пакування банкнотів і монет виглядає таким чином: розсортовані придатні та старі банкноти, а також придатні до обігу та дефектні монети формуються й пакуються касирами окремо. Кожні 100 банкнот одного номіналу формуються в бандеролі залежно від способу пакування пачки хрестоподібно або кільцевою поперечною бандероллю. Бандероль встановленого зразка має чіткі реквізити.

Існує також порядок встановлення лімітів оборотних кас установам Національного банку України, порядок перерахування понадлімітних залишків грошей з оборотної каси до резервних фондів (тобто вилучення з обігу готівкових грошових знаків, що перебувають в оборотній касі понад ліміти), порядок підкріплення оборотних кас на випадок нестачі готівкових грошових знаків.

Аналогічним чином детально визначений і порядок роботи з резервними фондами банкнотів і монет Національного банку України. Резервні фонди банкнотів і монет створюються НБУ і призначаються для підкріплення грошовою готівкою базових розрахункових центрів територіальних управлінь Національного банку України.

Резервні фонди банкнотів і монет Національного банку України в розрахункових центрах створюються з дозволу Національного банку України, для отримання якого розрахунковий центр надає до територіального управління Національного банку України заповнений паспорт комори, у якій розміщуватимуться цінності резервних фондів. Територіальне управління Національного банку України перевіряє наявність усіх необхідних умов для забезпечення збереження цінностей резервних фондів і

виконання операцій з ними відповідно до нормативних вказівок Національного банку України. Паспорт комори з висновком територіального управління Національного банку України разом із його клопотанням спрямовується для реєстрації Департаменту емісійно-касових операцій Національного банку України. Після отримання від Департаменту емісійно-касових операцій Національного банку України зареєстрованого паспорта комори територіальне управління Національного банку України встановлює розрахунковому центру мінімальний розмір зберігання резервних фондів банкнотів і монет. Лист на встановлення мінімального розміру зберігання резервних фондів служить розрахунковому центру дозволом для створення резервних фондів. Мінімальний розмір зберігання резервних фондів окремо по банкнотах і монетам встановлюється в такому порядку:

- Національний банк України затверджує мінімальний розмір зберігання резервних фондів банкнот і монет загалом по Україні;

- Департамент емісійно-касових операцій Національного банку України встановлює мінімальний розмір зберігання резервних фондів територіальними установами Національного банку України, регіональних резервних фондів територіальними установами Національного банку України, у розрахунково-касових центрах яких вони створені;

- керівники територіальних управлінь Національного банку України визначають мінімальні розміри зберігання резервних фондів підпорядкованими розрахунковими центрами.

Розпорядження резервними фондами перебуває у винятковому віданні Національного банку України, і розпорядження ними здійснює безпосередньо голова Національного банку України або перший заступник голови, який курує Департамент емісійно-касових операцій Національного банку України. Безпосереднє розпорядження резервними фондами здійснюється директором Департаменту емісійно-касових операцій Національного банку України (його заступником). Керівник територіального управління Національного банку України здійснює розпорядження резерв-

ними фондами в підпорядкованих розрахункових центрах.

Існує також порядок зберігання й обліку грошей, що належать як до резервних фондів, так і до оборотних кас у спеціально обладнаних коморах розрахункових центрів. Відповідальність за збереження готівки в коморах покладена на начальника, головного бухгалтера та завідувача каси розрахункового центру. Окремо визначений облік цінностей, що зберігаються в коморах, а також порядок відкриття та закриття комор.

Особливої уваги заслуговує порядок перевезення банкнотів і монет. Вивезення банкнотів і монет здійснюється інкасаторами Центрального сховища Національного банку України. Підставою для отримання банкнотів і монет служить розпорядження Департаменту емісійно-касових операцій Національного банку України та доручення Центрального сховища Національного банку України, яке виписується на підставі розпорядження Департаменту. Крім того, вивезення банкнотів і монет може здійснюватися інкасаторами підрозділів інкасації. Закріплені вимоги до транспортної документації, допуску інкасаторів, порядок приймання та здавання інкасаторами грошових знаків.

З аналізу положень ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV видно, що Національний банк України виконує функцію монопольного здійснення емісії національної валюти України та організовує готівковий грошовий обіг, зі ст. 15 цього ж Закону видно, що Національний банк України реалізовує повноваження щодо емісії валюти України та вилучення з обігу банкнот і монет. Розглянутий вище «емісійний» напрям фінансово-правового регулювання грошового обігу найтіснішим чином пов'язаний з іще одним із найважливіших напрямів такого регулювання у сфері грошового обігу, зокрема організацією готівкового грошового обігу.

Готівковий обіг в Україні, як відомо, обмежений. Передусім готівкою без обмеження суми можуть розраховуватися виключно фізичні особи між собою, і тільки за умови, що такі розрахунки не пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності.

Юридичні ж особи, а також громадяни під час здійснення ними розрахунків у межах здійснюваної підприємницької діяльності мають право розраховуватися в безготівковому порядку. Можливість розрахунків готівкою для цих суб'єктів може бути обмежена законом і на сьогоднішній момент дійсно обмежена, але не законом, а підзаконним актом Національного банку України. Цим актом є «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затверджене постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637.

Так, відповідно до п/п. 2.1, 2.2 «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні», затвердженого постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637, підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, пріоритетно в безготівковій формі, а також у готівковій формі (з дотриманням чинних обмежень) у порядку, установленому законодавством України. Підприємства (підприємці) здійснюють розрахунки готівкою між собою та з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкового виторгу, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Зазначені розрахунки проводяться також шляхом переказу готівки для сплати відповідних платежів. Підприємства (підприємці) здійснюють облік операцій із готівкою у відповідних книгах обліку.

Відповідно до п. 2.3 цього Положення підприємства (підприємці) мають право здійснювати розрахунки готівкою між собою та/або з фізичними особами протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами в межах граничних сум розрахунків готівкою, установлених відповідною постановою Правління Національного банку України. Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на переказ ко-

штів без відкриття рахунку, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку для подальшого їх перерахування на поточні рахунки. Кількість підприємств (підприємців) і фізичних осіб, з якими здійснюються розрахунки протягом дня, не обмежується.

Обмеження, установлене в абзаці першому цього пункту, стосується також розрахунків під час оплати за товари, що придбані на виробничі (господарські) потреби за рахунок готівкових коштів, одержаних за допомогою електронного платіжного засобу.

Обмеження не поширюються на:

- 1) розрахунки підприємств (підприємців) із бюджетами та державними цільовими фондами;
- 2) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
- 3) використання коштів, виданих на відрядження.

Відповідно до п. 2.4 цього Положення, якщо підприємство (підприємець) відповідно до законодавства України приймає до обслуговування електронні платіжні засоби з метою проведення оплати вартості товарів чи послуг і оснащене платіжним терміналом (у тому числі з'єднаним чи поєднаним з РРО), таке підприємство (підприємець) може за рахунок готівкового виторгу або коштів, отриманих із банку, надавати власнику електронного платіжного засобу національної системи масових електронних платежів та інших платіжних систем (якщо така послуга передбачена їхніми правилами) послуги з видачі готівки з друкуванням квитанції платіжного терміналу (або розрахункового документа) та відображенням таких операцій у відповідній книзі обліку.

Національний банк України має право встановлювати обмеження з видачі готівки за електронними платіжними засобами. Обмеження з видачі готівки за електронними платіжними засобами можуть встановлюватися платіжною організацією відповідної платіжної системи та банками – членами цієї системи.

Відповідно до п. 2.5 цього Положення, якщо підприємства (підприємці) та фізичні особи здійснюють готівкові розрахунки без

відкриття поточного рахунку шляхом внесення до банків готівки для подальшого її перерахування на рахунки інших підприємств (підприємців) або фізичних осіб, такі розрахунки для платників коштів є готівковими, а для отримувачів коштів – безготівковими.

Проте готівково-грошовий обіг продовжує залишатися одним із найважливіших напрямів фінансового регулювання грошового обігу в цілому.

Так, розділ 5 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV повністю присвячений організації готівкового грошового обігу. Відповідно, ст. 33 цього Закону регламентує повноваження Національного банку щодо організації готівкового грошового обігу:

- 1) виготовлення та зберігання банкнот і монет;
- 2) створення резервних фондів банкнот і монет;
- 3) встановлення номіналів, систем захисту, платіжних ознак і дизайну банкнот і монет, а також обмежень щодо використання систем захисту, платіжних ознак і відтворення елементів дизайну банкнот і монет;
- 4) встановлення порядку заміни пошкоджених банкнот і монет;
- 5) встановлення правил випуску в обіг, оброблення, зберігання, інкасації, перевезення, вилучення з обігу та знищення готівки;
- 6) визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансових установ, підприємств і організацій;
- 7) визначення вимог стосовно технічного стану й організації охорони приміщень банківських установ.

Готівковий грошовий обіг детально регулюється «Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні», затвердженою постановою Правління Національного банку України від 1 червня 2011 року № 174. Вона закріплює основи готівкового обігу. Предметом регулювання цієї Інструкції є такі касові операції:

– приймання через касу банку готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб

або на відповідний рахунок банку (філії, відділення);

- видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їхніх рахунків через касу банку;

- приймання від фізичних і юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу та виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;

- отримання банком (філією, відділенням) у відділах (управлінні) грошового обігу в регіоні, Центральному сховищі підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;

- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;

- обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;

- оброблення готівки;

- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Відділи (управління) грошового обігу в регіоні, Центральне сховище здійснюють підкріплення банків (філій) готівкою національної валюти, приймання від них придатних і не придатних до обігу банкнот (монет) на підставі укладених договорів про касове обслуговування, якими має визначатися порядок отримання підкріплень готівкою та здавання готівки з урахуванням технічних можливостей.

У разі потреби касового обслуговування відділом (управлінням) грошового обігу в регіоні відділення банку, яке не має самостійного балансу, відділ (управління) грошового обігу в регіоні, яке здійснюватиме касове обслуговування такого відділення, і банк (філія), на балансі якого (якої) обліковується відділення, укладають договір про касове обслуговування з урахуванням технічних можливостей.

Касове обслуговування відділення, яке розташоване за межами області (регіону), де розміщений банк (філія), на балансі якого (якої) воно обліковується, може здійснювати відділ (управління) грошового обігу в регіоні за місцеперебуванням цього відділення.

Банк (філія), на балансі якого (якої) обліковується відділення, подає відділу (управлінню) грошового обігу в регіоні два примірники картки зі зразками підписів та відбитка печатки, затверджені керівником і головним бухгалтером, за формою, установленною нормативно-правовими актами з питань міжбанківських розрахунків. У картці містяться зразки підписів осіб (не менше двох) цього відділення, які відповідають за схоронність цінностей, а також відбиток печатки відділення. Один примірник картки передається до служби перевезення цінностей та організації інкасації відділу (управління) грошового обігу в регіоні для користування під час доставлення підкріплень готівкою, другим – відділу готівкового обігу і касових операцій. У разі зміни посадових осіб, які відповідають за схоронність цінностей, або печатки відділення банк (філія), на балансі якого (якої) воно обліковується, у тижневий строк подає нові відповідно оформлені картки зі зразками підписів та відбитка печатки.

Банк (філія) для підкріплення готівкою та здавання готівки (придатної та не придатної до обігу) завчасно надсилає засобами програмного комплексу «Автоматизація оброблення заявок банків на підкріплення готівкою, вивезення її надлишків і не придатних до обігу банкнот і монет» до відділів (управління) грошового обігу в регіоні, Центрального сховища відповідні заявки за підписом уповноваженої особи банку (філії) з розподілом сум у розрізі номіналів (для здавання – з орієнтовним визначенням загальної суми та розподілом її за номіналами). Відділи (управління) грошового обігу в регіоні, Центральне сховище обумовлюють за погодженням із банком (філією) форму, строк і час подання заявок в договорі про касове обслуговування, у якому, зокрема, мають передбачатися можливість і порядок коригування банком (філією) заявок, надання банком (філією) до відділів (управління) грошового обігу в регіоні, Центрального сховища повідомлень про відмову щодо підкріплення та/або здавання надлишків готівки.

Банк (філія) зазначає в заявках на підкріплення та здавання готівки кількість касет, необхідних для перевезення банкнот.

Відділи (управління) грошового обігу в регіоні, Центральне сховище розглядають заявки на підкріплення банків (філій, відділень) готівкою, здійснюють аналіз структури банкнот і монет в обігу, насиченості обігу банкнотами та монетами всіх номіналів, розмінності банкнот і монет, що перебувають в обігу, і, ураховуючи фактичну наявність банкнот і монет у запасах готівки відділів (управління) грошового обігу в регіоні, Центрального сховища, визначають остаточні обсяги підкріплень готівкою.

Відділи (управління) грошового обігу в регіоні, Центральне сховище здійснюють видачу банкам (філіям, відділенням) підкріплень готівкою з оборотних кас за умови надходження до відділів (управління) грошового обігу в регіоні, Центрального сховища відповідних сум із кореспондентських рахунків банків (філій).

Банк (філія, відділення) отримує у відділах (управлінні) грошового обігу в регіоні, Центральному сховищі підкріплення готівкою лише в обгортці відділів (управління) грошового обігу в регіоні, Центрального сховища та Банкнотно-монетного двору.

Банк (філія, відділення) отримує готівку через уповноважених осіб безпосередньо з видаткової каси відділів (управління) грошового обігу в регіоні за видатковим касовим ордером на підставі довіреності на отримання готівки та інших цінностей, підписаної керівником, головним бухгалтером банку (філії), їхніми заступниками або уповноваженим керівником особами. Строк дії довіреності не повинен перевищувати 10 календарних днів. Банк визначає внутрішнім положенням порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на отримання готівки та інших цінностей із використанням журналу реєстрації довіреностей.

Інкасатори отримують у відділі (управлінні) грошового обігу в регіоні, Центральному сховищі підкріплення готівкою через приміщення для приймання-передавання готівки відповідно до вимог нормативно-правових актів із питань перевезення валютних цінностей.

Перерахування коштів відділу (управлінню) грошового обігу в регіоні за готівку, яку отримує відділення, що не має окремого балансу, здійснює банк (філія), на

балансі якого (якої) обліковується це відділення. Надання підтвердження відділу (управлінню) грошового обігу в регіоні про отримання готівки здійснює банк (філія), на балансі якого (якої) обліковується це відділення, у день отримання готівки в разі доставки готівки підрозділом перевезення цінностей та організації інкасації відділу (управління) грошового обігу в регіоні.

Банк (філія, відділення) зобов'язаний здійснювати вивезення готівки, у тому числі не придатної до обігу, до відділу (управління) грошового обігу в регіоні лише в обгортці свого банку (філії, відділення).

Банк (філія, відділення) здає готівку (у тому числі не придатну до обігу) через уповноважених осіб до прибуткової каси відділу (управління) грошового обігу в регіоні, а через інкасаторів – до приміщення для приймання-передавання готівки. Банк (філія, відділення) здає банкноти повними пачками, а банкноти номіналами 100, 200 та 500 грн і неповними пачками (по одній за кожним номіналом і зразком) без поаркушного перерахування. Банк (філія, відділення) здає значно зношені банкноти, банкноти, що вилучаються з обігу, і банкноти з дефектом виробника як повними, так і неповними пачками (по одній за кожним номіналом і зразком) і через прибуткову касу неповними корінцями з поаркушним перерахуванням.

Банк (філія, відділення) здає до відділу (управління) грошового обігу в регіоні пачки банкнот з корінців, сформованих тільки одним касиром за однією датою. Банк (філія, відділення) здає монети повними мішечками, а зношені та з дефектами виробника – неповними.

Четвертий напрям фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні – це система безготівкових розрахунків. О.Ю. Грачова у своєму підручнику «Фінансове право» дає таке визначення безготівковим розрахункам: «Безготівковий грошовий обіг полягає в списанні певної грошової суми з рахунку одного суб'єкта в кредитній організації та зарахуванні її на рахунок іншого суб'єкта в цій же або іншій кредитній організації або в іншій формі, за якої готівкові грошові знаки як засіб платежу відсутні» [1, с. 301]. Безготівкові розрахунки – це основа сучасної ринкової економіки,

основний спосіб зниження трансакційних витрат, збільшення швидкості обігу грошей, стимулятор економічного зростання.

О.П. Єлезаров зазначає, що правове регулювання інституту безготівкових розрахунків фінансово-правовими нормами зумовлено природою безготівкових грошей як елемента системи грошового обігу, що характерно для країн із ринковою економікою. У країнах із ринковою економікою в поняття грошового обігу включають усі грошові кошти – як готівку, так і безготівкові грошові кошти. Обидві сфери обігу грошей взаємозумовлені й становлять єдиний грошовий обіг. Кількість грошей у вигляді купівельних і платіжних засобів в обох сферах грошового обігу й визначає величину грошової маси в обігу [3, с. 60].

Нормативну базу безготівкових розрахунків становлять норми Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, норми Закону України «Про Національний банк України», а також «Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22.

Відповідно до ст. 1066 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV:

– за договором банківського рахунку банк зобов'язується приймати та зараховувати на рахунок, відкритий клієнту (володільцю рахунку), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування та видачу відповідних сум із рахунку та проведення інших операцій за рахунком.

– банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами.

– банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

Положення цієї глави застосовуються до інших фінансових установ під час укладення ними договору банківського рахунку відповідно до наданої ліцензії, а також

застосовуються до кореспондентських рахунків та інших рахунків банків, якщо інше не встановлено законом.

О.П. Єлезаров вважає, що за своєю природою взаємодія учасників безготівкових розрахунків належить до різновиду зобов'язальних правовідносин. Це твердження продиктовано такими обставинами. По-перше, безготівкові розрахунки встановлюються між певними суб'єктами, з яких один є уповноваженою особою (кредитором), а інший – зобов'язаною (боржником). По-друге, об'єктом безготівкових розрахунків є дії майнового характеру, що здійснюються суб'єктами безготівкових розрахунків. По-третє, зміст безготівкових розрахунків становить право уповноваженої особи (кредитора) вимагати від зобов'язаної особи (боржника) здійснення дій майнового характеру й обов'язок зобов'язаної особи (боржника) здійснювати ці дії [2, с. 39].

Крім того, О.П. Єлезаров вважає, що під безготівковими розрахунками потрібно розуміти не лише прямо визначені в Цивільному кодексі України, а й усі інші форми грошових розрахунків, у процесі яких відбувається не тільки двосторонній розрахунок готівковими грошовими знаками, а у відносинах бере участь розрахунковий (фінансовий) посередник – фінансова установа тощо [2, с. 40].

«Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22, прийнята до виконання та відповідно до положень Закону України «Про Національний банк України» визначила право Національного банку України встановлювати правила, форми, терміни та стандарти здійснення безготівкових розрахунків.

Водночас законодавчо закріплені основні правила, що забезпечують мобільність і підконтрольність платіжної системи:

– термін здійснення платежів за безготівковими розрахунками не повинен перевищувати три операційні дні, якщо вказаний платіж здійснюється в межах території України;

– іноземна валюта як засіб платежу під час здійснення безготівкових розрахунків за товари (роботи, послуги) може вико-

ристовуватися лише у випадках, встановлених законодавством України.

Так, відповідно до ст. 1088 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV під час здійснення безготівкових розрахунків допускаються розрахунки із застосуванням платіжних доручень, акредитивів, розрахункових чеків (чеків), розрахунки за інкасо, а також інші розрахунки, передбачені законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту.

Фахівці з фінансового права, не розглядаючи по суті проблему правової природи розрахунків, але включаючи суспільні відносини з їх регулювання до предмета фінансового права, виділяють три основні форми безготівкового грошового обігу, розуміючи під ними такі види безготівкових розрахунків [5, с. 321]:

1) векселі й подібні до них безумовні грошові зобов'язання;

2) традиційна (класична) форма грошового обігу (платіжні доручення, розрахунки за акредитивом, за інкасо і чеками);

3) кредитні та дебетові картки банків (банківські карти).

О.П. Орлюк зазначає, що безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, здійснювані між фізичними та юридичними особами за посередництвом фінансової установи (банку або небанківської фінансової установи) без участі готівкових грошей шляхом перерахування грошових коштів з рахунку платника на рахунок отримувача. Розрахунковим центром є банк [4, с. 302].

Фінансово-правові аспекти регулювання безготівкових розрахунків містяться в «Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затвердженій постановою Національного банку України від 21 січня 2004 року № 22. Інструкція встановлює загальні правила, види та стандарти розрахунків клієнтів банків і банків у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків.

«Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджена постановою Національного банку України від 21 січня 2004 року № 22, регламентує загальні правила документообігу, розрахунки із застосуван-

ням платіжних доручень, розрахунки із застосуванням платіжних вимог-доручень, примусове та договірне списання коштів, розрахунки із застосуванням розрахункових чеків, розрахунки за акредитивами, розрахунки під час здійснення заліку взаємної заборгованості, порядок виконання банками заходів щодо арешту коштів на рахунках клієнтів, розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування, списання банком коштів із рахунків платників податків/суб'єктів господарювання.

Деякі слова слід сказати також і про сучасний стан системи безготівкових розрахунків у нашій країні. Глобальна економіко-політична криза істотно деформувала багато сторін життя суспільства, у тому числі організацію безготівкових розрахунків.

Відповідно до цього можна вказати такі особливості безготівкових розрахунків в Україні:

1. Переважання безготівкових розрахунків, що здійснюються без банківської системи, тобто шляхом взаємозаліків, бартеру, внаслідок чого гроші використовувалися в меншій частині економічного обороту;

2. Функціонування системи проведення розрахунків через органи казначейської служби, також оминаючи комерційні банки.

3. Домінування в розрахунках такого платіжного інструменту, як платіжне доручення, частка якого в загальній сумі безготівкових платежів складає понад 95%. Частка розрахунків за інкасо за допомогою платіжної вимоги, платіжної вимоги-доручення, інкасового доручення не перевищує 4%, а акредитивної форми розрахунків – ще менше.

4. Розвиток міжнародних розрахунків комерційними банками внаслідок лібералізації зовнішньоекономічних відносин при переході до ринкової економіки. Загалом цей процес позитивний, проте пов'язаний із певними складнощами, зокрема відрізняється поняттєвий апарат у сфері розрахунків, що використовується у світовій і вітчизняній практиці. Так, у нормативно-правовій базі України безготівкових розрахунків в Україні відсутні поняття «дебетові», «кредитові» перекази.

5. Становлення спеціалізованих розрахунків на внутрішніх ринках: грошовому, валютному, фондовому, дорогоцінних металів.

6. Переважання в міжбанківських розрахунках (у внутрішньому економічному обороті) використання розрахункової мережі Національного банку України.

7. Значна питома вага міжфіліальних розрахунків фінансових установ через внутрішньобанківську розрахункову систему.

8. Низька частка в розрахунках між банками клірингового способу платежів.

9. Слабке застосування населенням безготівкових розрахунків за допомогою банківських платіжних карт. У розвинених країнах усе доросле населення має поточні рахунки у комерційних банках, що використовуються для проведення платежів, а готівкою розраховується тільки за дрібні покупки – близько 20% усіх оплачуваних товарів і послуг. В Україні ж – понад 90%.

Наведені показники платіжної системи України наводять на роздум про можливі способи вирівнювання положення у сфері безготівкових розрахунків у нашій країні. Зокрема, на поверхні лежить проблема приведення норм чинного законодавства України про безготівкові розрахунки до відповідних міжнародних стандартів.

Остання сфера грошових відносин, що перебуває у фокусі фінансово-правового регулювання, – це валютні правовідносини. Причому під валютними правовідносинами слід розуміти не увесь комплекс відносин, що виникають з приводу усіх типів валютних цінностей та який врегульований нормами валютного законодавства, а лише ту його частину, яка безпосередньо пов'язана з грошовим обігом, тобто заснована на взаємодії різних спеціальних суб'єктів, що використовують відповідно національну або іноземну валюту.

Для цілей валютного законодавства під національною валютою слід розуміти:

- банкноти та монети, що є в обігу, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну;
- кошти в гривнях на рахунках у фінансових установах України;
- кошти в гривнях на рахунках у фінансових установах за межами України.

Під іноземною валютою слід розуміти грошові знаки у вигляді банкнотів, білетів державних скарбниць, монет, що є в обігу та є законним платіжним засобом у відповідній іноземній державі або групі держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну; кошти на рахунках у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних грошових або розрахункових одиницях.

При цьому безпосереднім об'єктом регулювання валютного законодавства в частині обігу валюти на території України та за її межами є валютні операції, поняття, види та вичерпний перелік яких приведений в Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93, а також права та обов'язки юридичних і фізичних осіб відносно володіння, користування та розпорядження валютою.

Відповідно до ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93 валютні операції містять операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України; операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; операції, пов'язані з уведенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Суб'єктами фінансово-правових відносин у цій сфері є, з одного боку, резиденти й нерезиденти, тобто фізичні та юридичні особи, а з іншого боку – Національний банк України, уповноважені комерційні банки.

Слід особливо відзначити вирішальну роль Національного банку України в правовому регулюванні валютних відносин. Національний банк України визначений як основний орган валютного регулювання. Так, відповідно до ст. 11 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93 Національний

банк України у сфері валютного регулювання:

- здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;

- складає разом із Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;

- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;

- визначає в разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;

- видає в межах, передбачених цим Декретом, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;

- нагромаджує, зберігає та використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;

- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;

- установлює способи визначення та використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях, згідно зі статтею 8 цього Декрету;

- установлює за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;

- забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Уповноважені банки виконують функцію проміжної ланки валютного контролю (агенти валютного контролю), здійснюючи нагляд за діяльністю своїх клієнтів, пов'язаної з обігом валюти, а також звітуючи безпосередньо перед основним органом валютного регулювання. Будучи ліцензувальним органом уповноважених банків, Національний банк України здійснює глобальне регулювання їхньої діяльності у вказаній сфері.

Відносно прав і обов'язків резидентів і нерезидентів на здійснення валютних опе-

рацій слід сказати, що валютне законодавство України звертає особливу увагу на порядок вивезення та ввезення в Україну національної та іноземної валюти, для чого встановлюються відповідні ліміти, а також визначається порядок здійснення вивезення та ввезення такої валюти (постанова Правління Національного банку України «Про вивезення з України та ввезення в Україну готівкових гривень» від 19.04.2004 № 166, «Правила вивезення з України і ввезення в Україну уповноваженими банками національної та іноземної валюти, банківських металів, бланків чеків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 06.08.2003 № 327). Крім того, пильна увага приділена в «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», затвердженій постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 року № 492, порядку відкриття та обслуговування рахунків резидентів і нерезидентів в іноземній валюті.

Купівля-продаж іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку України – це ще один важливий аспект фінансово-правового регулювання грошового обігу. Купівля-продаж іноземної валюти регламентується «Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України», затвердженою постановою Правління Національного банку України від 30 квітня 2014 року № 249. Резиденти мають право купувати й продавати іноземну валюту на внутрішньому ринку тільки через уповноважені банки. Уповноважені банки здійснюють також купівлю-продаж іноземної валюти.

При цьому державою з метою стабілізації курсу гривні, створення умов для її конвертованості, а також раціоналізації порядку розрахунків вводиться правило обов'язкового продажу частини валютного вирторгу. Так, відповідно до п. 2 постанови Правління Національного банку України «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України» від 3 березня 2016 року № 140 Національний банк України встановив вимогу щодо обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України

надходжень в іноземній валюті з-за кордону на користь юридичних осіб, які не є уповноваженими банками, фізичних осіб – підприємців, іноземних представництв (крім офіційних представництв), на рахунки, відкриті в уповноважених банках для ведення спільної діяльності без створення юридичної особи, а також надходжень в іноземній валюті на рахунки резидентів, відкриті за межами України на підставі індивідуальних ліцензій Національного банку України.

Надходження в іноземній валюті підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському валютному ринку України, у тому числі безпосередньо Національному банку України, у розмірі 75 відсотків. Решта надходжень в іноземній валюті залишається в розпорядженні резидентів і нерезидентів і використовується ними відповідно до правил валютного регулювання.

Вимога щодо обов'язкового продажу поширюється на надходження в іноземній валюті 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 4 лютого 1998 року № 34 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 19 квітня 2016 року № 269), і в російських рублях.

Отже, загалом слід зазначити, що валютне публічне право формує окрему підгалузь фінансового права, має власний предмет, що є органічною частиною предмета фінансового права, величезною нормативно-правовою базою, значною термінологічною специфікою.

Висновок. Виділено такі напрями фінансово-правового регулювання грошового обігу: встановлення основ грошової системи шляхом визначення грошової одиниці, її частин, видів державних грошових знаків, масштабу цін; організація емісії грошових знаків, порядку виробництва, зберігання, транспортування, обміну та знищення грошових знаків; організація готівково-грошового обігу, у тому числі встановлення порядку здійснення касових операцій із готівкою, а також інкасації грошових знаків; організація безготівкових розрахунків; валютне регулювання.

У межах першого напрямку фінансово-правове регулювання обмежене положен-

нями Закону про Національний банк України, що визначають основи функціонування грошової системи. Виняток становить встановлення такого параметра, як масштаб цін, що встановлюється Національний банком України.

Організація емісії грошових знаків, а також виконання інших функцій, пов'язаних із функціонуванням готівки в Україні, покладені на Національний банк України, який встановлює відповідні правила шляхом прийняття інструкцій та положень. Ця сфера відносин детально регламентована на підзаконному рівні.

Необхідність ефективної організації безготівкових розрахунків тісно пов'язана з необхідністю обмеження готівково-грошового обороту між юридичними особами. Загалом безготівкові розрахунки є економічно вигіднішими і державі, і господарюючим суб'єктам. Встановленням правил безготівкових розрахунків займається також Національний банк України. Особливість цього напряму фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні – тісний зв'язок норм фінансового та цивільного законодавства, особливе значення розрахункових правовідносин для регулювання цивільного обороту.

Фінансово-правове регулювання у сфері визначення порядку обігу в Україні іноземної валюти є предметом дослідження особливої підгалузі фінансового права – валютного публічного права. Ця підгалузь відрізняється специфічним складом регулюючих суб'єктів (окрім Національного банку України, до них належить Державна фіскальна служба України), особливим поняттєвим апаратом (розроблені поняття валюти, валютної операції, резидентів, нерезидентів тощо), специфічною нормативно-правовою базою тощо. Проте в певній частині норми цієї підгалузі права є нормативною базою для фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні. Так, у межах валютного законодавства України передбачений обов'язок продажу частини валютного виторгу, встановлені спеціальні права відкриття рахунків в іноземній валюті та проведення операцій в іноземній валюті на території України, правила купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому ринку тощо.

Список використаної літератури:

1. Грачева Е.Ю. Финансовое право : [учеб. пособие] / Е.Ю. Грачева, Э.Д. Соколова. – М. : Юристъ, 2002. – 384 с.
2. Єлеазаров О.П. Сутність та розвиток безготівкових розрахунків в Україні / О.П. Єлеазаров // Право та державне управління. – 2014. – №4. – С. 38–41.
3. Єлеазаров О.П. Безготівкові грошові кошти як об'єкт фінансово-правового регулювання / О.П. Єлеазаров // Держава та регіони. Серія: Право. – 2014. – № 4. – С. 59–62.
4. Орлюк О.П. Банківське право : [навч. посібник] / О.П. Орлюк ; Мін-во освіти і науки України. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 376 с.
5. Фінансове право : [підручник] / [Л.К. Воронова, Є.О. Алісов та ін.]. – Харків : Консум, 1998. – 496 с.

Яськів Б. А. Основные направления финансово-правового регулирования денежного оборота в Украине

В статье автор исследует регулируемую функцию финансово-правовых норм в сфере денежного оборота и выделяет следующие направления финансово-правового регулирования денежного оборота: установление основ денежной системы путем определения денежной единицы, ее частей, видов государственных денежных знаков, масштаба цен; организация эмиссии денежных знаков, порядка производства, хранения, транспортировки, обмена и уничтожения денежных знаков; организация налично-денежного обращения, в том числе установление порядка осуществления кассовых операций с наличностью, а также инкассации денежных знаков; организация безналичных расчетов; валютное регулирование.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, государственное регулирование, денежный оборот, денежные средства, финансово-правовое регулирование, денежно-кредитное регулирование, денежно-кредитная политика, денежная система.

Yaskiv B. A. The basic directions of financially-legal regulation of turnover in Ukraine

The author analyzes in the article a regulative function of financially-legal norms in the sphere of turnover and distinguishes next directions of the financially-legal regulation of turnover : establishment of bases of the money system by determination of monetary item, its parts, types of state money signs, scale of prices; organization of emission of money signs, order of production, storage, transporting, exchange and elimination of money signs; organization of available-money appeal, including establishing order of realization of cash operations with a cash on hand, and also collections of money signs; organization of non-cash settlements; currency regulation. The financially-legal regulation within the framework of the first direction is limited to the Law provisions about the National bank of Ukraine, that determine bases of functioning of the money system. An exception folds establishment of such parameter, as a scale of prices, that has been set by the National the bank of Ukraine. Organization of emission of money signs and also implementations of other functions related to functioning of cash on hand in Ukraine are fixed on the National bank of Ukraine, that sets corresponding rules by the acceptance of instructions and positions. This sphere of relations in detail is regulated at the law level. The necessity of effective organization of non-cash settlements is closely related to the necessity of limitation of available-money turnover between legal entities. On the whole economically non-cash settlements more advantageous and to the state on the whole and to the managing subjects. Establishment of rules of non-cash settlements the National bank of Ukraine engages in also. The feature of this direction of the financially-legal regulation of turnover in Ukraine is close connection of norms of financial and civil legislation, special value of calculation legal relationships for adjusting of civil turnover. The financially-legal regulation in the field of determination of order of appeal in Ukraine of foreign currency is the article of research of the special subindustry of financial law – currency public law. This subindustry differs in specific composition of regulative subjects (except the National bank of Ukraine Government fiscal service of Ukraine belongs to them), special concept vehicle (worked out concepts of currency, currency operation, residents, non-residents and others like that), by a specific normatively-legal base and others like that. However, in certain part the norm of this subindustry of law is a normative base for the financially-right regulation of turnover in Ukraine. There is the foreseen duty of obligatory sale of part of currency profit yield within the framework of currency legislation of Ukraine, the special rights for scoring first and realization of operations in foreign currency are set in foreign currency on territory of Ukraine, rule of purchase-sale of foreign currency at the internal market and others like that.

Key words: National bank of Ukraine, government regulation, turnover, monetary resources, financially-legal regulation, monetary accommodation, monetary policy, money system.